

ROBERTAS ŠVELNIKAS

Liudviko XVI stiliaus stalas

Klasicizmo epocha – tai duoklė antikai. Klasicizmo stilius susiformavo Prancūzijoje ir klestėjo nuo XVIII a. 8 dešimtmečio iki XIX a. vidurio. Naujojo stiliaus atsiradimą lėmė prasidėję Senovės Romos miestų kasinėjimai: Herkulanumo (1738 m.), Pompėjos (1748 m.), taip pat istorikų, tokių kaip Johannas Joachimas Winckelmannas (1717–1768), veikalai. Kilo visuotinis susidomėjimas antikos kultūra. Klasicizmo stiliaus apraiškos pirmiausiai pasireiškė architektūroje, vėliau jo formas perėmė ir taikomosios dailės meistrai. Didelę reikšmę klasicistinių formų balduose atsiradimui bei baldų sklaidai turėjo Liudviko XV favoritė madam Pompadur (*Jeanne-Antoinette Poisson*, 1721–1764). Dar jai gyvai esant kai kurios baldinės formos buvo vadinamos „a la Pompadour“. Šiuo laikotarpiu jos tapo aiškios, harmoningos, pirmenybę imta teikti tiesioms linijoms. Dekorui dažnai naudota marketri¹ technika, derinta su drožyba, bronziniais kalinėtais elementais. Prancūzijoje šis stilius buvo vadinamas Liudviko XVI stiliumi.

Lietuvoje klasicizmo laikotarpiu baldai tapo svarbiu interjero komponentu. Jų formos buvo derinamos prie konkrečių patalpų. Ištaigingus baldus gamino Antano Tyzenhauzo, Radvilų, Oginskių manufaktūrinės dirbtuvės lietuvių ir gudų vietovėse: Kėdainiuose, Biržuose, Nesvyžiuje, Nalibokuose, Bialoje. Šioms dirbtuvėms vadovavo užsieniečiai arba jų mokiniai. Dirbo iš Tilžės ir Karaliaučiaus atvykę lietuviai staliai. Jie buvo įsisavinę labai supaprastintus konstrukcinius ir stilistinius vokiškosios baldininkystės pagrindus. Šiuo laikotarpiu įsivyravo tiesios baldų linijos, harmoningos proporcijos, simetrija ir nuosaiki dalių pusiausvyra. Nuo XVIII a. pabaigos baldus pradėta poliruoti (prieš tai jie buvo vaškuojami ir dažomi), dengti spalvotais lakais. Lietuvos klasicistiniams baldams įtaką darė prancūzų bei anglų dirbiniai. Jie buvo gerai žinomi vietiniams meistrams, nes didikai siūsdavosi baldų piešinius iš užsienio. Vakarietiški pavyzdžiai imponavo, tačiau juos

kopijuodami vietiniai meistrai supaprastindavo piešinio detales, sumažindavo bronzinių apkaustų kiekį.

2015–2016 m. vykusioje Lietuvos dailės muziejaus (LDM) Prano Gudyno restauravimo centre restauruotų darbų parodoje „Prieš... ir po...“ buvo eksponuojamas ir, kaip spėjama, XIX a. I pusėje Prancūzijoje pagamintas stalas, šiuo metu saugomas LDM (inv. Nr. LDM TD-4337). Jo aukštis yra 91 cm, plotis – 77 cm, ilgis – 156 cm. Stalviršis ovalios formos, dekoruotas detalėmis iš tauriųjų medienos rūšių (juodmedžio, palisandro², tujos, raudonmedžio, klevo, ąžuolo, beržo), metalo dirbiniais, dramblio kaulo dekoru elementais, puošniomis rozetėmis, sukurtomis skaljolos³ technika. Stalviršio rėmas beržinis, faneruotas palisandro medienos lukštu su profiliuotais palisandro medienos apvadais. Į stalviršio rėmą įmontuotas drožinėtas stalčius iš palisandro ir raudonmedžio medienos masyvo. Prie stalviršio rėmo pritvirtintos keturios iš palisandro medienos masyvo tekintos ir stilizuotais augaliniais motyvais drožinėtos kojos, kurių kapiteliai drožti iš rožinio medžio medienos masyvo.

Stalas buvo iš dalies sunykęs. Neišlikusi apatinė kojų jungtis. Stalo danga nešvari, drožyboje gausu apnašų. Storas lako dangos sluoksnius patamsėjęs bei vietomis ištrupėjęs. Dešinėje pusėje stalviršis perskilęs. Skilimas buitinio restauravimo metu tvirtintas keturiais 7,5 cm ilgio mėsraigčiais, jų galvutės iš dalies nušlifotos. Stalviršio faneruotas paviršius vietomis pakilęs bei susigarankščiavęs, kai kur trūko medinių bei baltojo ir geltonojo metalo fragmentų. Stalviršio dangoje buvo gausu mechaninių pažeidimų, jo rėmo fragmentas – apdegęs. Trūko stalo rėmą juosiančių profiliuotų apvadų, taip pat drožybos fragmentų.

Cheminių tyrimų rezultatai

Prieš imantis restauracijos buvo atlikti stalo dangos, baltojo ir geltonojo metalo, stalviršį puošiančių rozečių, klijų tyrimai. Lako dangos apžiūra mikroskopu parodė, kad ji yra dviejų sluoksnių: viršutinis – gelsvai rusvas, apatinis (prie medinio pagrindo) – raudonai rudas. Atlikus mikrocheminę kokybinę analizę raudonai rudame sluoksnyje aptikta etilo spirite tirpi medžiaga (gali būti natūrali derva), kuri paspalvinta sintetinio alizarino dažikliu. Atlikus viršutinio – gelsvai rusvo – lako sluoksniu tyrimą IR spektrinės analizės metodu ir palyginus jį su šelako IR spektru, galima teigti, kad viršutinio – gelsvai rusvo – lako sluoksniu pagrindinė sudedamoji dalis yra natūrali derva šelakas.

Klijų pavyzdžiai buvo paimti iš skirtingų atsiklijavusių metalinių plokštelių vietų, atlikta jų IR spektrinė analizė. Tyrimas parodė, kad

buvo panaudoti kelių rūšių klijai: balzganai, rusvos spalvos skaidrūs, rusvi matiniai, tamsiai rudi. Iš gautų rezultatų matyti, kad balzganai ir rusvos spalvos klijai yra baltyminės kilmės. IR spektrinės analizės metodu negalima tiksliai identifikuoti, ar tai kaulų, ar odos klijai, kadangi abeji yra gliutininiai ir pagrindinė jų sudedamoji dalis yra kolagenas – fibrilinis baltymas. Baltyminės kilmės klijai yra gaminami iš gyvūnų audinių, turinčių kolageno: kaulų, odos, žuvų pūslių, kremzlių ir kt. Iš skirtingų žaliavų išskirto kolageno savybės gali labai varijuoti: skiriasi baltymų molekuline mase, jų denatūravimo ir lydymosi temperatūra, klįjingumu, atsparumu tempimui ir kitomis savybėmis, tačiau cheminė struktūra labai panaši. Rusvų matinių klijų IR spektras buvo palygintas su „BF6“ klijų IR spektru. Pagrindinių absorbcinių juostų sutapimas leidžia teigti, kad rusvų matinių klijų pagrindas – polivinilbutiralis (PVB). Tamsiai rudų klijų IR spektre dominuoja absorbcinės juostos ties 2958, 2923, 2855 cm^{-1} (C-H), 1732 (C=O), 1643 (-NO₂), 1279 (C-O), 822 cm^{-1} , o tai būdinga nitroceliuliozei, taigi, darytina išvada, kad klijai yra iš nitroceliuliozės. Tyrimai rodo, kad per ankstesnius stalo tvarkymus kai kurios atsiklijavusios geltono metalo plokštelės buvo ne kartą klijuotos kelių rūšių sintetiniais polimeriniais klijais. Autentiški klijai, naudoti pirmąkart montuojant metalines plokšteles, yra baltyminiai rusvos spalvos. Atlikus stalviršio kraštus puošiančių mėlynos bei baltos spalvos rozečių masės tyrimus nustatyta, kad tai yra baltyminiai klijai, kurie paspalvinti neorganiniais pigmentais. Mėlyna spalva išgauta naudojant sintetinį ultramariną, sumaišytą su cinko baltuoju pigmentu, o balta spalva – naudojant cinko baltąjį pigmentą. Skaljolos technika buvo pasirinkta siekiant imituoti malachito (centrinė stalviršio rozetė) ir lazurito (šoninės rozetės) faktūrų ornamentus. Atlikus balto ir geltono metalų lydinių tyrimą XRF metodu, nustatyta, kad balto metalo plokštelės – tai cinko lydinys, kuriame yra nedidelis (1,5 %) švino kiekis. Geltono metalo plokštelės yra vario lydinys – žalvaris su nedideliu priemaišų kiekiu: apie 0,1 % nikelio ir geležies metalų.

Restauravimo eiga

Nuo stalviršio pašalinta tonuota, patamsėjusi ir daugelyje vietų, ypač šalia metalinių paviršių, aprtrupėjusi lako danga. Ji šalinta mechaniniu būdu, naudojant skalpelį. Tonuoto gelsvai rusvo lako likučiai pašalinami acetonu įmirkyta vata bei metalo vilna. Danga šalinta neatveriant medienos porų bei nepažeidžiant metalinių paviršių. Nuo stalo kojų nešvarumai šalinti šilto vandens ir skysto muilo tirpalu, perplauta švari

vandeniui. Sutvarkytas skilęs stalviršis: iš jo išimti medsraigčiai su deformuotomis, iš dalies nušlifuotomis galvutėmis, iš trūkio vietos pašalintas sukietėjęs bei aptrupėjęs glaistas. Jį išėmus paaiškėjo, kad trūkio briaunos ankstesnio remonto metu buvo nuglemžtos – taip padidintas medienos ir glaisto sąlyčio plotas. Iš stalviršio vidinės pusės suklijuotas skilimas papildomai sutvirtintas šešiomis „kregždės uodegos“ formos įlaidomis. Viršutinėje stalviršio dalyje buvęs griovelis, padarytas ankstesnio restauravimo metu, užtaisytas glaistu, kuriam panaudotos spiritiniu beicu tonuotos medžio dulkės, sumaišytos su karštais stalių klijais. Tam, kad būtų išvengta glaisto sutrūkinėjimo, jo masė dėta plonais sluoksniais, kiekvienam sluoksniui leista išdžiūti. Atkurti mediniai stalviršio bei kojų jungčių išlūžimai ir trūkstami žalvariniai fragmentai. Metalų dirbinių netektims atkurti panaudota žalvarinė skarda, kurios viena pusė, siekiant geresnio sukibimo, buvo tankiai suraižyta. Centriniam stalviršio žiedui bei kitoms žalvarinėms juostoms atkurti naudota keliskart iki reikiamos formos valcuota ir atlaidinta žalvarinė viela. Panaudotos 4 mm ir 1 mm pločio žalvarinės gyslos. Atkurti baltojo metalo (cinko lydiny su švino priemaišomis) fragmentai. Iš išvalcuotos cinko lydinio plokštelės skylamušiu pagaminti reikiamo skersmens apskriti ruošinukai (iš viso 24 vnt.), jie suklijuoti į trūkstamas vietas. Taip pat atkurti trūkstami juvelyriniai metalo fragmentai. Graviravimo įrankiais pagal išlikusius fragmentus išgraviruoti piešiniai. Į kai kuriuos cinko lydinio fragmentus įstatyti žalvariniai papuošimai. Atsiklijavę bei naujai pagaminti

LDM saugomo Liudviko XVI stiliaus stalo stalviršis prieš restauravimą.

LDM TD-4337.
Fot. V. Šileikienė

Stalo stalviršio įskilimas
prieš restauravimą.

Fot. V. Šileikienė

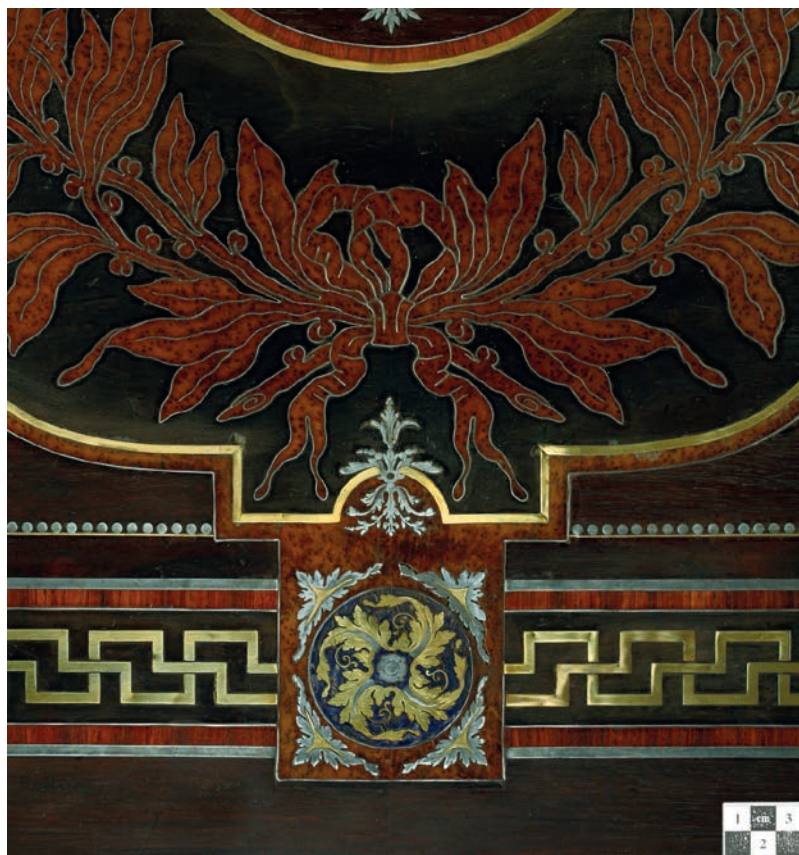
—

Stalo stalviršio fragmentas
restauracijos metu.
Rozetės restauravimas.

Fot. V. Šileikienė

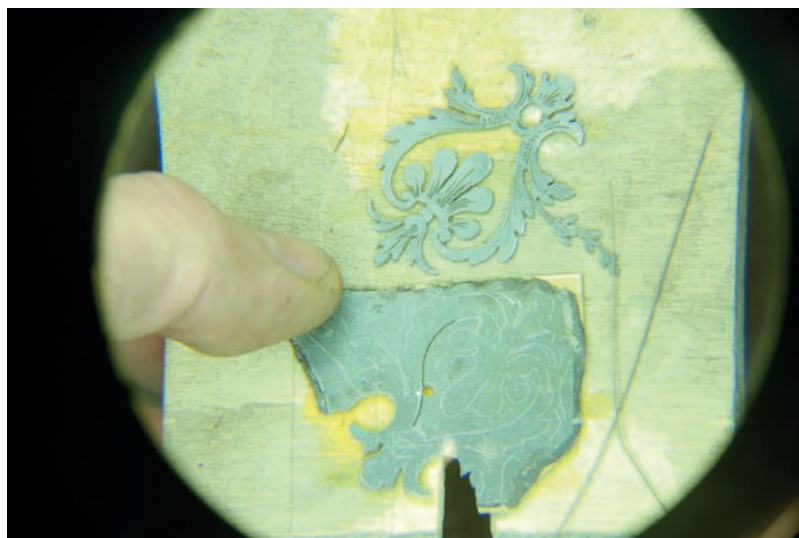
Stalo stalviršio fragmentas restauracijos metu.

Fot. V. Šileikienė

—

Atkuriami prarastieji stalviršio juvelyriniai metalo fragmentai.

Fot. R. Švelnikas

Liudviko XVI stiliaus stolas
po restauracijos.

Fot. V. Šileikienė

metaliniai fragmentai klijuoti karštais techniniais žuvų klijais, kurie pasirinkti dėl didesnio atsparumo karščiui šalinant metalo perteklių nuo įklijuotų metalinių paviršių. Ruošiant klijus buvo atsižvelgta į pH vertę, kuri neturi būti mažesnė negu 6. Ši vertė padidinta ištirpdžius 100 g techninių žuvų klijų šarminiam kalciu prisotintame vandenyje (200 ml) ir pridėjus arbatinį šaukštelį kreidos miltų. Šiais klijais taip pat pritvirtinti atsiklijavę metaliniai puošybos elementai. Mechanškai pašalinus apdegusį stalviršio rėmo fragmentą ir šiltu vandeniu nuvalius klijų likučius, paviršius išlygintas trintos anglies ir karštų stalių klijų glaistu, tuomet užfaneruotas nauju palisandro medienos lukštu. Iš riešutmedžio masivo (pagal tekstūrą tai palisandru artima mediena) išdrožti trūkstami stalviršio rėmo bei stalčiaus apvadai, iš juodalksnio pagaminti stalčiaus bėgiai. Perklijuoti stalo konstrukciniai mazgai, kartu įklijuoti ir stalčiaus bėgiai. Panaudojus 11 medinių laikiklių, pastalės rėmas pritvirtintas prie stalviršio. Atkurti trūkstami drožybės fragmentai. Atsižvelgiant į analogus, pagaminta apatinė kojų jungtis. Jos forma priklauso nuo stalviršio formos bei stalviršio centrinės kompozicijos: jei stalviršio galai išgaubti, dažnai apatinės kojų jungties forma būna įgaubta. Centrinė stalviršio dekoru forma nusako ir kojų jungties centrinę kompoziciją: jei centrinis stalviršio puošybos fragmentas yra įrėmintas į apskritimą ar ovalą, tai

ir kojų jungties centrinė dalis dažniausiai bus analogiškos formos. Kojų jungtis pagaminta iš riešutmedžio medienos masyvo. Ji drožinėta geometriniais motyvais, esančiais ir kojų fragmentuose. Į jungties centrinį apskritimą įklijuota 4 mm pločio žalvarinė juostelė. Jungtis prie stalo kojų tvirtinta mediniais kaiščiais bei suveržta stambiais medsraigčiais. Iš raudonmedžio medienos ištekintas ir išdrožtas kojų jungties centrinis dekoru elementas. Forma ir drožybės motyvas paremtas stalo kojų dekoru fragmentais. Atkurtos detalės buvo tonuotos vandeniniu beicu. Korekcijai naudotas spiritinis beicas. Stalo danga atkurta naudojant šelako politūrą bei pemzos miltelius, kuriais užpildytos kai kur atsivėrusios stalviršio medienos poros. Visas stalas buvo padengtas šelako politūra.

Išvados

LDM saugomas Liudviko XVI stiliaus stalas Prano Gudyno restauravimo centre buvo visiškai restauruotas. Atlikta stalo intarsijų, geltono ir balto metalų lydiniių elementinės kiekybinės sudėties analizė portatyviu rentgeno fluorescenciniu analizatoriumi *Expert* (XRF). Stalo rozečių masės ir pigmentų, lako ir klijų, kuriais priklijuoti metaliniai puošybos fragmentai, mikrocheminė kokybinė ir FTIR spektrinė analizė padėjo įvertinti baldo būklę, gaminant ir vėliau remontuojant stalą naudotas medžiagas. Bandymų metu buvo surasti optimalūs, karščiui atsparesni, natūralios kilmės klijai, metalinius paviršius išlaikantys susiklijavusius net tada, kai nuo jų paviršių šalinamas metalo perteklius. Remiantis tyrimais bei tarptautinės parodos katalogu „Spalvų alchemija. Skaljolos meno kūriniai iš Bianco Bianchi kolekcijos Florencijoje“, konstatuota, kad stalviršį puošiančios rozetės padarytos skaljolos technika. Išstudijavus analogus bei išanalizavus restauruojamojo stalo drožybės motyvus, atkurta stalo kojų jungtis su dekoru elementu.

Už pagalbą restauruojant straipsnyje aprašytą objektą publikacijos autorius dėkoja LDM Prano Gudyno restauravimo centro darbuotojams: technologei chemikei dr. Jurgai Bagdzevičienei, atlikusiai stalo tyrimus, I kategorijos restauravimo technologei chemikei Rūtai Butkevičiūtei, atlikusiai klijų tyrimus, restauravimo technologei chemikei ekspertei Janinai Lukšėnienei, teikusiai metodines konsultacijas, I kategorijos restauravimo technologei fototyrėjai Vilmai Šileikienei, atlikusiai restauruojamo stalo fotofiksaciją, aukščiausiosios kategorijos metalo dirbinių restauratoriui Rimvydui Derkinčiui, konsultavusiam restauruojant metalo fragmentus.

Išnašos:

1. Medžio dirbinių dekoravimo technika – inkrustacijos atmaina.
2. Palisandras – egzotinis medis, augantis centrinėje Afrikoje, Madagaskaro saloje, Indonezijoje. Medienos sudėtyje yra tam tikrų aromatingų ir konservuojantį poveikį turinčių alyvų. Mediena atspari drėgmei ir rūgštimis, karščiui, temperatūrų svyravimui, taip pat biologiniams kenkėjams bei grybeliams.
3. Skaljola (it. *scagliola*) vadinamas menas, kai naudojant mineralą selenitą, dar vaizdingai vadinamą Mėnulio akmeniu, bei įvairių spalvų pigmentus ir žuvų klijų mišinį kuriamos įvairios intarsijos.

Literatūra ir šaltiniai:

1. Adomonis T., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, Vilnius, 1987, kn. 1, p. 260.
2. *Lietuvos dailės istorija*, [red. R. Janonienė], Vilnius, 2002, p. 184.
3. Mitrulevičiūtė D., *Spalvų alchemija*, Vilnius, 2015.
4. *Dailės žodynas*, [red. J. Mulevičiūtė], Vilnius, 1999.
5. Кес. Д., *Стили мебели*, Будапешт: Издательство академии наук Венгрии, 1979, с. 143–148.
6. Interneto svetainė www.exotic-wood.eu [žiūrėta 2016-01-14].

Louis XVI-Style Table

ROBERTAS ŠVELNIKAS

The exclusive table stored in the Lithuanian Art Museum was supposedly produced in the first half of the 19th c. in France. The table is 91 cm high, 77 cm wide and 156 cm long. Tabletop is oval-shaped, decorated with sublime wood species, hardware, ivory decor elements. Table cover is dirty, with scruffs on carvings and thick lacquer coating. During the restoration of the table, it was darkened and in many places partially restored coating of the lacquer. Fragments of missing brass and white metal were restored. The fragment of burned tabletop frame was fixed. Missing edgings of a drawer and worktop were carved of solid walnut wood which is close to the texture of rosewood wood. Missing fragments of carvings were restored. According to the analogues, the lower leg connection was produced; it was carved by geometric patterns found on fragments of the table legs. The central element was shaped and carved of mahogany wood. Restored details were tinted with aqueous mordant. The whole table was covered with a shellac polish.